

32

I. N. I.
DISSERTATIO POLITICA
D E
L E G I B U S,

Q u a M

Divinâ favente Gratiâ,

Ex consensu & approbatione Amplissimæ Facultatis Philosophicæ in Regiâ Academiâ Aboënsi,

SUB DIRECTIONE

Consultissimi & Praclarissimi VIRI

DN. M. AXELII KEMPES / Phil. Moral.
& Histor. Professoris Ordinarij; nec non Universi-
tatis h. t. RECTORIS MAGNIFICI, Præceptoris
& Promotoris sui reverenter colendi,

*Pro Gradu & Honore Magisterij ad Publicum recte
judicantium examen modestè defert*

OLAUS N. VALLINUS OELANDIUS,
S. R. M. Alumnus.

In Auditorio Maximo, die 22. Junij Anni 1664.

A B O Æ,

Impressa à PETRO HANSONIO Acad. Typ.

I M L
DISSERTATIO POLITICA
S C

L E G I B U S

G A M

Dissertatio de Civilibus

Expositio de Civilibus, quibus sunt etiam
de legibus, quibus sunt etiam de legibus.

Expositio de Civilibus.

A B C

Expositio de Civilibus.

A B C

Expositio de Civilibus.

Procœmio.



Ummam totius Reipublicæ tui-
tionem de stirpe duarum rerum ar-
morum scilicet & legum efflorescere,
unanimi consensu loquuntur historiæ,
testantur res publ. & patentur sapientes
universi. Duo enim cum sint publi-
corum temporum momenta, pacis ni-
mirum & belli, duo quoq; tuenda sa-
lutis publicæ instrumenta esse oportuit, quibus utrumq; regatur
& que mutuas sibi operas præstent, quorum unum si alterius de-
situatur auxilio, perpetuae publici boni Conservationi impar est
& insufficiens. Neq; enim arma sine legibus sunt tutæ, neq;
leges sine armorum præsidio salve. Nam ut legum vigor, armis
nisi defenderetur, effrænt hominum malitiâ citò languesceret
& universa hostilibus injurijs turbarentur; ita si solis armis abs-
quæ legis moderamine omnia forent committenda, impotenti
temeritate & audaciâ summa imis præcipiti ruinâ miscerentur.
Quod cum longo rerum usu & experientiâ adverterint antis
qui prudentiæ magistri, aureâ pacis serenitate, que ex legum
usu effulget, ducti, leges ceu rem sacram religiose servandam
varijs encomijs posteris commendarunt, quas, necessitatem &
vim earum quo magis exprimerent, nunc animam & spiritum
vitalem, nunc oculum, nunc nervum, nunc funda-
mentum reipublicæ, & fontem æquitatis appellarunt.
Ut enim corpora sine mente, sic civitas sine lege suis
partibus, ut nervis ac sangvine & membris uti non po-
test, Cicero ait, pro Cœlent. Hinc Piccol. Grad. 10. Phil.
Mor. cap. 13. Anima & Spiritus reipublicæ leges sunt,

inquit, ex quarum usu vita reipublicæ consurgit, optima quidem, si rectè leges institutæ fuerint, deterima vero si secus se habuerint. Dicit nos lex ad honesta secunda & turpia declinanda, atq; sic dux vitæ nostræ & oculus est. Obligat non tantum subditos Magistratui, & Magistratum subditis, sed & hos sibi invicem obstringit & sic nervus est & vinculum vitæ communis. Mala vero dum partim, ne orientur & invitam communem promanent, impedit, partim vero eorum, quæ irrepserunt, noxam corrigit, & velut radicibus vitiositatens evellit, ut vita nostræ custos ac medicus meritò commendatur. Legis enim authoritate ac nutu domitas docemur habere libidines, coercere omnes cupiditates, nostra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abstinere, Cic. libo. 1. de Orat. Et ut solem è mundo tollere, qui amicitiam ex vitâ humanâ tollunt, Ciceroni de Amicit. dicuntur; sic è republicâ solem, immo vitam & animam tollunt, qui leges ex ea sublatas cupiunt. Leges enim tollere est ipsas res publicas tollere, juxta Arist. s. de repub. c. 9. Quapropter & ego legum Majestate & usu in vitâ humanâ latissimè diffuso commotus, non aliud dignius aut utilius duxi argumentum, in quo ad mandatum Amplissima Facultatis Philosophicae ingenij vires Publici Examinis loco exercerem, sobriâ legum consideratione, qua licet ex illorum numero sit, qua reverentius & sublimiori quadam industria tractari amant; interim tamen si libertate eâ, quâ non modo mediocria, sed etiam eminentia in vitâ civili Musarum cultoribus considerare fas est, modestè utar, neminem erectorum ingeniiorum tam austерum ac sinistrum censorem confidò futurum, qui conatum hunc meum vitio mihi vertat, si modo Deo favente decurrat. Sit itaq;

Bono cum Deo,

Th. I.

Legis, ut ab ipsa voce incipiam, alia alijs pla-
cet derivatio, Isidoro enim lib. 2. Etym. c. 10. à
legendo dicitur, quod eam publicè legi oportuit, ita le-
gisterium civitatis semel quotannis publicitus olim
fuisse recitandum, Jus Svecanum civile monet, Tit de
Rege c. 23. Scholasticis à ligando, quod subjectos ligat
seu obligat, deducitur. Cicero v. lib. 1. de II. legem
à legendo illud quod optimum est derivat: *Legem*, ait,
Greci putant nomine suum cuiq; tribuendo appellatam, ego à
legendo, nam ut illi aequitatis sic nos delectus vim in lege po-
nimus, & proprium tamen utrumq; legis est. Et hæc Ety-
mologia, licet cæteræ rigorosè non sint damnandæ,
omnium videtur optima, quia non tantum literarum
cognitionem habet, sed etiam naturam rei pulchre
exprimit.

II. In scripturis S. legis vocabulum variè usurpa-
tur, de quo videantur Theologi; Apud profanos ve-
to Authores, vel pro inclinatione seu ordine univer-
si, rerumq; cohærenti fluxu accipitur, de quo physi-
ci; vel pro constitutione, sancito & præscripto actio-
num humanarum, & sic triplici adhuc modo usurpa-
tum reperitur. 1. *Latè*, pro quacunq; regulâ seu præ-
scripto, quo imperatur vel prohibetur aliquid, sive ju-
stè id fiat sive injustè; ita in malè constituta republi-
ca mala sunt leges, ex quarum numero fuit illa Ephesio-
rum: *Nemo virtute excellens apud nos sit*. Arnis. c. 17. conf.
Cic. 5. Tusc. 2. *Strictè*, ut interdum apud ICTOS, cum lex
Plebiscito, Senatusconsulto, edicto prætoris & legi
non scriptæ contradistingvitur, sicut ex Tit. 2. lib. I.
Inst. patet. 3. *Adequate*, pro omni regulâ seu præscripto re-
cto, præscribente justa & bona, prohibente iniqua & mala, sub

quâ acceptio ne in sequentibus erit consideranda. *Synonyma* Legis præcipua sunt: *Sanctum*, *constitutum*, *decreto*, *Praescriptum*, *Regula*, *jus*, *statutum*, *institutum*, *ordinantia* & *canon*.

III. Explicato Nomine & supposito dari legem, quod contra experientiam temere in controversiam vocare vix quisquam præsumat, *Primo de definitione & divisione legis generali*, *Deinde de lege Naturæ & deum de Lege humanâ*, ejusdem sanctione & varijs divisionibus breviter est agendum. *Definitur Lex in Genere*, prout à Divinâ & Humanâ præscindit, *Norma Leo authore intellectui practico rectè agenda cum imperio & obligatione prescribens*, ut καλοκαγαρια in genere humano, adeoq; tranquillus rerum pub. status conservetur & Dei gloria illustretur. Meissn. Tractat. de ll. lib. 1. q. 4.

IV. Divisionem quod attinet, ea nunc trium, nunc plurium membrorum ab authoribus tradi solet, quæ tamen ad duo membra opposita commode revocari possunt; ut *Lex vel Divina sit*, vel *Humana*, quarum illa iterum est duplex, vel membris mortalium à Deo inscripta, & *lex Natura appellatur*, de quâ infra; vel peculiari revelatione hominibus promulgata & sacris literis expressa, ut *Lex Mosaica*, quæ in *Moralem*, *Ceremonialem* & *Forensem* subdividitor, de quibus Theologi. Hoc saltem obiter notetur; quod *Forenses*, cum soli populo Israelitico sint latæ, in Christianorum rebus publicis non necessariò servantur; *Ceremoniales* quoad exercitium & externam obedientiam in totum sunt abolitæ, non tamen quoad significationem & lectionem, multa si quidem adhuc de Christo ut liter docere & monere possunt. *Morales* vero omnes homines obligant. Nobiliss. D. Gyllenstål. Disp. Pol. 12.

V. Lex

V. Lex Naturæ definitur ab Ulpiano lib. 1. ff. de just.
q. 1. Art. 2. *Ius quod natura omnia animalia docuit.* verum
hæc definitio, ut justo latior ac minus genuina, à pluri-
mis tum Politorum tum I^Ctorum i^Oscitur. In brevi
enim si non cadit injuria, ut Imperator ipse statuit l.
1. ff. *si quadrupes.* Jus in ea cadere non potest, cum con-
trariorum eadem sit ratio. Quin etiam si idem sit a-
gere secundum Jus naturæ & inclinationem brutam,
sequitur turpem quamvis libidinem, aliaq; flagitia legis
esse naturæ, cum ea faciant homines inclinatione quâ-
dam brutâ; potius ergo statuendum nil justum esse, quod
ab instinctu & inclinatione brutâ proficiuntur, sed quod
rationi & principijs practicis est conforme, quæ sunt
immotæ in natura ordinatæ d^rivinitus sanctitæ & per-
petuo recti judicij vallo honesta à turpibus dividentes.
confer Exercit. Juris Loccenij 1. th. 18. Neand. Tract.
de Just. & Jur. Th. 16.

VI. Arist. legem naturæ definit *Ius tale quod ubiq; geni-*
tum unsm vim habet, nec ideo valet quod ita decretum sis,
vel non decretum. lib. 5. Eth. c. 7. quæ definitio, rem i-
psam licet non obscurè explicet, à posteriori tamen
cum sit, ut observat Horn. phil. Mor. lib. 4. c. 3. n. 23.
accuratior habetur à Meissnero tradita citat. tractat. lib.
3. Q. II. *Lex naturæ est habitus connatus, continens genera-*
lia principia practica de imagine divina adhuc reliqua, que
apud omnes eadem mutari nequeunt, dispensationem non ad-
*mittunt, quidq; bonum & faciendum, quid malum & fugien-
dum sit, ostendunt, ut externa disciplina & pax politica con-*
servetur, Deus quaratur, & glorificetur, vel si homines ista
negligunt inexcusabiles fiant. Alij non tam ipsum esse le-
gis naturæ, quam Exercitum respicientes, eam definiunt
naturale rationis nostra dictamen, quo appetimus quæ honesta

sunt & fugimus que sunt turpia. conf. Loccen. & Horn.
loc. sup. cit. item Meis. phil. sob. part. 3. sect. 2. c. 4. q.
10. & Tract. de ll. lib. 3. Q. 3.

VII. Dari ejusmodi legem evincunt 1. clarissima scripturæ dicta: Rom. i: 18. 19. Revelatur ira Dei super impietatem hominum, qui veritatem in injustiâ detinent, propterea quod id, quod de Deo cognosci potest, manifestum est in illis. ibidem. c. 2. v. 15. ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, simul attestante illorum conscientiâ & cogitationibus inter se accusantibus aut etiam excusantibus, 2. Evidentes rationes: Dantur enim in homine reliquæ quædam imaginis divinæ, datur instinctus ut cæteris animalibus, ita homini suus proprius, & dator demum conscientia, tum bona, tum mala; *Infixa enim ejus rei aversatio est, quam natura damnavit*, ait Seneca Epist. 98. Plato ergo rei scienda est illorum sententia, qui contra scripturam & contra rationem, Nullam notitiam, Nullam legem homini congenitam statuunt, sed omnem notitiam primariò à sensu procedere falso autuunt, vel præconceptis opinionibus, vel male intellecto Arist. & Tralatitio hoc: *Nihil est intellectu, quin prius fuerit in sensu, delusi à latentia omnimodam absentiam vitiosè inferentes, quos præter Sperlingum in Antrop. & Tract. de Princ. innatis, solidè quoq; refutant Meisn. l. 3. Q. 1. & Dannhay. coll. psycol. Dis. 7. controv. 3. Mejer. Gnost. part. Gen. c. 3. Sect. 3. problem. 1. §. 3. 4.*

VIII. Objectum legis naturæ sunt quoad præcepta affirmantia actiones omniū virtutum, quoad negantia omnes actiones vitiosæ, illas imperat, has prohibet, non tamen omnes actiones omniū virtutum imperat, cum quædam arbitrio humano absq; legis obligatione suscipiantur, quales sunt quæ secundum virtutem heroi-

eam sunt; Quædam præcepto humano instituuntur, ut si cibo & potu abstineas ex mandato Magistratus tui, quando aliás eodem uti licebat, actio virtutis est, ad quam obligaris non lege naturæ, sed præceptio humano. Et tantum de lege naturæ, sequitur Lex Humana.

IX. Describitur lex humana à Papiniano ff. de ll. l. 1. Lex est commune præceptum; virorum prudentium consultum; delictorum, quæ sponte vel ignorantia contrahuntur, coercitio; communis Reipub. Sponsio. in quæ descriptione quatuor continentur. 1. Legis essentia cum dicitur commune præceptum. 2. Inventio & causa efficiens, quando vocatur prudentium consultum. 3. Proprietas, rūs nim. coactiva. 4. Finis, quod per illam Resp. vel Princeps spondet stante lege florentem fore civitatis statum. Nobis breviter: Lex Humana est decretum à suprema potestate promulgatum, Legi naturæ conveniens, prescribens aliquid à subditis necessariò servandum in salutem & commodum Rei publicæ, conf. Meitn. lib. 4. Sect. 1. Q 1. Dicitur autem humana & Positiva, quia illam non ipsa natura, sed arbitrium humanum præscribit sc̄ ponit, pro ut hoc vel illud ad vitæ usum conducibile existimat.

X. Discerni autem à lege naturæ his quatuor notis potest: 1. Si apud omnes vel plurimos ex a quo vigorem non obtinet. 2. Si ad loci temporisve circumstantias sit restricta. 3. Si ex principijs ultro non fluat. 4. Si actus contrarius non sit absolute malus. In quaunque igitur constitutione hæc quatuor inveniuntur, eam esse legem humanam certo existimetur; ubi autem contrarium deprehendimus, illud ad jus naturæ referre debemus, licet humanis legitimus insertum & ab humano Magistratu sit confirmatum.

XI. Necessitatem legis ejusmodi condenda hominibus

nibus imposuit partim *Mentis humanae infirmitas*, per quam ex lege naturæ, quæ universalissima continet præcepta & ad particularia non descendit, pauci id quod in particularibus casibus, ob circumstantias multum variantibus sit statuendum elicere possunt. Partim *Naturam perversitas*, quæ excusio rationis imperio & contenta imperantium autoritate, specialibus legibus atq; præceptis coercenda erat, ut hac de re dissenserit Boxhorn, lib. I. Pol. c. 9. §. 2. Idem quoq; insinuat Plato lib. 9. de II. Necesse est, inquiens, *leges hominibus ponere*; Nam si absq; legibus viverent, nihil à feris bestijs discreparent, cuius rei causa est, quia nullius hominis ingenium ita est institutum, ut que ad publicum vita humana commodum conferunt, sufficienter cognoscat, & si agnoverit, ut optimum id quod novit, semper agere possit ac velit. Huc accedit conditio & status rerumpub. diversus, qui diversas & sibi accommodatas leges postulat.

XII. Ante leges principum Authoritas pro lege erat Boxh. loc. cit. & absq; lege scriptâ, manu Regia gubernabantur populi. Nobil. D. Gyllenst. Disp. cit. de quâ vivendi ratione expulso Tarquinio amissâ conqueruntur juvenes Patriij apud Livium lib. 2. Regem hominem esse à quo impetres, ubi jus ubi injuria opus sit, esse gratia locum, esse beneficio, & irasci & ignoroscere posse, interamicum & inimicum discrimen nosse: leges vero rem surdam & inexorabilem, salubriorem, melioremq; inopi, quam potenti, nihil laxamenti, nec venia locum habere, si modum excesseris, periculosem esse in tot humanis erroribus sola innocentia vivere. Quâ quoq; ratione motus Thomas Morus causas potius decidendas arbitrio principis, quam legibus dijudicandas statuit. Verum cum facilius inveniatur unus prudens ad ferendas leges perpetuas, quam multi ad justè

justè pronunciandum , & varijs præterea multorum
judicijs conturbetur jus, quod quoq; authoritatem impe-
rantium contemptibilem fecisse testator ex Tacit Box-
horn. c. alleg. tutius videtur Prudentibus, utriq; scili-
cet & Legi & Regi rem esse committendam, ut nimi-
rum Rex imperet secundum leges. Unde alicubi An-
gustin. *Constitutis jam legibus & confirmatis non de eis, sed*
ex eis & secundum eas judicandum. Ubi vero lex deficit
& nihil certi determinat, Regis est, communicatâ re
cum prudentibus; *quia plus vident oculi quam oculus,* le-
gem prudenter & justè vel applicare, vel defectum ju-
sto arbitrio supplere. Wendel. Doct. Pot. I. 2. c. II. n. 1.

XIII. In legum Sanctione perpendenda venit I.
Causa efficiens, quæ sunt legumlatores, quales in Repub.
sunt ij, penes quos est summa potestas, quâ legem non
tantum ferre, sed etiam exequi valent; utpote in Mo-
narchiâ Princeps, In Aristocratiâ optimates, in Demo-
cratiâ totus populus. Utut autem inter prima Maje-
statis jura politica sit, *leges universis in imperio dare, con-*
dere & abrogare; in illis tamen constituendis sibi soli non
fidat princeps, sed adhibitis sapientum consilijs, leges
cum consensu subditorum ferat; *Nam iniqua lex est qua*
examinari non patiur, ait Tertull. in Apol. Notandum
autem hic est, quod aliud sit *legem ferre*, id est: sua au-
thoritate efficere ut aliquid lex sit; aliud *de lege feren-*
dâ cogitare, hoc est: deligere & proponere aliquid,
quod si lansiatur lex esse possit & aliud *lus dicere seu*
legem facto applicare. Hoc etiam inferiorum Magistra-
tuum est & judicum; *istud* eorum, qui principibus à
consilijs adsunt; illud vero *soli Majeſtati competens, solo q̄*
imperio dignum, ut alicubi loquitur Imperator. Atq;
ut in imperio Romano, leges sine consensu statuum

non sunt ferendæ, teste Liebent. Disp. Pol. II. n. 23.
Ita etiam apud nos absq; ordinum regni consenſu le-
ges non sunt introducendæ. *Ron.* 'B. I. L. cap. 4. art.
7. Nequaquam ergo per vim sunt ferendæ leges, cum
contra vim sint latæ: nec legibus per vim latis diutur-
num obsequium præstatur, cum amotâ vi ipſæ quo-
que amoventur, quod exemplo Pompei notum fecit
Tacitus lib. 3. Ann. c. 28. qui gravior remedij quam
delicta erant, suarumq; legum & author & subversor,
quæ armis tuebatur armis amisit.

XIV. Ut autem feliciter & cum fructu ferantur
leges, requiritur in Legislatore 1. *Pietas*, quia nihil bo-
ni proficiſci potest ab eo, qui religionem ſusq; deq;
habet. Nec uſqnam libertas gratior exiſtit, quam
ſub rege pio, cuius rei rationem affert Arist. lib. 5.
Pol. c. II. *quod nim. cives nil iuſtè pati ab eo ſperent quæna*
religiosum Deiq; verentem arbitrantur, & catera virtutes ad-
mirationis tantummodo multum, pietas, vero amoris meretur
plurimum. Val. Max. I. 4. c. 4.

XV. 2. *Vita Integritas*, quâ authoritatem legibus ſuis
addat, & ne proprias leges violet, caveat. Erunt ete-
nim tales in Republica ſubditi, quales principes fuerint;
Namq; Plinio authore: *vita principis censura est, eaq; per-*
petua, ad hanc dirigmur, ad hanc convertimur, nec tam imperio
nobis opus, quam exemplo. Monet quoq; Cic. lib. 3. de II. pecca-
ta principum plus exemplo nocere, quam peccato. *Vita* namq;
splendor & claritas plerosq; eorum, qui proni & lubrici ſunt, ad
peccandum & conſimilem emulationem invitat. Basil. in pf. I.

XVI. 3. *Prudentia*, cum enim lex rationem gubern-
andi & normam agendi præscribere debeat, cum
primis requiritur prudentia, *qua sola præit ad rectè facien-*
dum, ut Plato alicubi ait. Videat autem præcipue le-
gisla-

gislator, ut lex, quoad per honestatem licet, naturæ ac genio populi accommodetur, quem apprimè cognitum habeat, oportet, haud secus ac medicus præstantia pharmaca propinaturus ægroto, corporis constitutio- nem ante omnia explorat, ne vel valentiore medica- mento noceat, vel imbecilliore frustra agat. Aliæ enim gentes flexiles, aliæ superbæ; humiles aliæ, aliæ labo- riosæ; aliæ inertes, aliæ frugi; nec easdem leges levi- bus & constantibus, placidis & iracundis prodesse, ex- emplis facile demonstraretur, nisi nimium excresceret sermo. Quanta vero hic requiritur prudentia, ipsa multitudo & mortalium diversitas monstrat. Unde antiqui legum latores, earum inventiones divini mu- neris esse arbitrati, eas in diversa numina retulerunt, ut: *Trismegistus in Mercurium*, *Lycurgus in Apollinem*, &c. quibus fabularum involucris mysteria quædam tegi, ait Marsilius Ficin. quæ hunc in modum exponit Pic- coll. Grad. 10. c. 27. *Lex à Sapientia*, hæc Minervæ tri- buitur, *Sapientie juncta contemplatio*, hæc Saturno congruit, ex- poscit potestatem regiam, quæ Iovi tribuitur, exposcit justitiam, quæ imperij sol, Apollo autem sol dicitur, exposcit eloquen- tiam, ut persuadeatur, eloquentia vero Deus Mercurius finge- tur. Lex proinde virtus armata cum sit, ac eapropter honesta & secundum naturam, non aliunde quam ex ipsa philosophia evocanda, cum hæc quid prudentia, quid virtus, quid honestas, quid natura sit, ex profes- so doceat, unde Philosophiam legum inventricem & legumlatores fuisse philosophos asserit Arnisæ. c. 17.

XVII. Leges ex Prudentiae habitu depromptas à Majestate promulgari oportet, cum absq; promulgatio- ne vim & vigorem obtinere nequeant, quæ utiq; de essentia legis esse statuitur; Nam lex faciendorum &

fugiendorum cum sit norma, ad quam omnes actiones conformari debent, cognita ut sit necessum est; Necnulla valet lex ante terminum promulgationis, vel antequam ejus promulgatio sciri potest. Arnis. pol. c. 17. atq; valet hic canon: *Ubi nulla legis cognitio, ibi nulla legis prævaricatio*, voluntaria scilicet & cum obligatione ad poenas conjuncta. Non tamen de essentia legis est, ut scribatur, cum constet antiquos legibus non scriptis fuisse usos. Dicitur enim Lycurgus apud Plutarchum vetuisse leges suas scripto servari, ut melius animo servarentur: atq; à primis Romanorum regibus multas leges fuisse latas sine scripto asserit Dionys. Halicarnass. lib. 2. antiq. Rom. c. 4. Phoronai quoq; leges antiquissimi in Græcia legislatoris, de quo Plato in Timæo, non fuisse scriptas inde colligitur, cum ante Cadmum literæ non fuerint in Græcia, ut ex Eusebio docet Arnis. cap. alleg.

XVIII. 2. *Materia*, quæ est vel *in qua*, vel *circa quam*.
α. In quâ seu subjectum legis humanæ, sive actualiter, sive habitualiter consideratæ, est mens seu animus humanus.
β. *Materia circa quam seu objectum*, sunt praxes externæ, tum bonæ, quæ à bono civi & fidi subdito requiruntur, quas jubet; tum malæ, quæ virtutem tranquillitatem impediunt & turbant, quas prohibet. Et quamvis maximè circa justitiam versetur, quod bonum publicum spectet & humanam in civitate concordiam, ad quam imprimis necessaria est justitia; Interim tamen aliarum quoq; virtutum actiones imperat, juxta Arist. lib. 5. Eth. c. 6. Occupatur autem circa *actus externos*, de cogitationibus enim seu actibus internis solitariè & contra omnem actum externum consideratis nihil constituit, juxta vulgatum: *Cogitationis penam nemo luit*.

XIX. 3. *Forma*, quæ est vel *interna* vel *externa*. Interna

terna consistit in eo, ut sit iussum à suprema potestate promulgatum. Cui, ut rectè lese habeat, sequentes adesse debent proprietates. 1. *Ratio, a. Generalis*, quæ consistit in convenientiâ cum lege naturæ, quicquid enim restum justumve esse debet, naturæ legi correspondeat. Hinc Cic. lib. i. de ll. *Lex est justorum iustorumq; distin-*
ctio, ad illam antiquissimam & rerum omnium principem ex-
pressa naturam, ad quam leges hominum diriguntur. Atq;
hæc ratio cujusvis legis humanæ dari semper & debet
& potest. Nisi enim lex aliqua cum naturæ lege
consentiat, suspecta meritò habetur, & hic obtinet
illud Tullij loc. cit. *Leges inique, quatenus à ratione decli-*
nant, non modo leges habenda non sunt, sed nec appellande qui-
dem. 2. *Specialis*, quæ concernit specificam legis de-
terminationem, in quantum talis vel tali existit, &
hæc reddi semper non potest; non quod nulla fuerit,
nemo enim prudens legem fert irrationabilem; sed
quod circumstantiæ & speciales reipub. conditiones,
quibus ad legem taliter ferendam permoti sunt, sæpe
numero lateant. Unde hic peccavit Claudio, qui teste
Svetonio c. 16. multas uno die promulgavit leges, qua-
rum nulla fuit ratio aut necessitas.

XX. 2. *Vis faciendi bonos*, ut homines obediendo
legi benè agere discant, hinc Cic. lib. i. de ll. ait: *le-*
gem oportet esse vitiorum emendatricem, & commendatricem
virtutum. & August. contra Faustum lib. 15. *Lex semper*
est bona, ut Sol semper est bonus. Bona autem erit non tan-
tum formaliter & ratione sui, sed etiam efficienter viros bo-
nos reddendo, non quidem immediate causando vir-
tutem, sed virtuosas actiones præscribendo. 3. *Vis co-*
activa, si enim saltem svaderet & non una cogeret, con-
silium esset & non lex; communiter ergo à philosophis
cum

cum Arist. lib. 10. Eth. c. 9. afferitur, legem gaudere
vi, non *directiva* modo, quâ agenda præscribit; sed
etiam *coactiva*, quâ rigore & metu pœnarum facienda
imperantur, ita ut nisi quis obtemperet animadversio-
nem incurrat. Unde Hieron. lib. 1. cont. Jovin. *Quod
imperatur, inquit, necesse est fieri, si non fuit pœnam habet.*

XXI. 4. *Æquabilitas*, quâ communis & prosopole-
psia carens æquè omnes obligat ditioni promulgantis
subjectos, secus autem si fiat, ab æquitate recedit, quâ
de re Eras. lib. de inst. princip. ait: *ut principe, sic lege
nihil oportet esse communius, alioqui sit ut nihil aliud sint,
quam casses aranearum, quas majores aves facilè perrumpunt
muscis duntaxat irretitis.* 5. *Moderatio*, tum ratione rerum,
quæ præcipiuntur, ut illæ sint possibiles, de re enim im-
possibili leges ferre tyranni est. Hinc Solon, ut re-
fert Plutarchus, rectè admonuit: *oportet leges ponи secun-
dum possibile.* Et Kong: St. 4. B. 3. f. Godh Lagh skal
vara rättevågs/ tarflig och möjlig. Nam ultra posse viri non
vult lex ulla requiri. *Tum Ratione pœnarum*, quæ semper
intra culpæ meritum sisti debent. Pœna ergo non
tollendæ, sed clementiâ temperandæ, ut non tam vin-
dictæ sint, quam exempla. Scheurl Disp. pol. 6. t. 40.

XXII. *Forma externa* consistit in Sermonis perspicui-
tate ac authoritate. Perspicuæ sint leges & eo sermonis ge-
nere loquentes, quo ab omnibꝫ intelligi queant, circum-
cisis omnibus ambagibus, indicantes liquidè quid jube-
ant fieri, vel vetent, ne ignorantiam transgressioni præ-
texere possint prævaricantes. Traduntur quoq; inferioribꝫ
Magistratibus pro norma judicij, at qui norma flexibi-
lis, dubia & obscura esse non debet. Apage ergo obscuras
leges, quæ pomū Eridis in Remp. projiciunt. Besold. Diff.
2. c. 7. Sermonis quoq; authoritas legibꝫ adesse debet, non
enim

enim persuadendi, sed iubendi causa leges feruntur, juxta
Senec. Epist. 59. *jubeat non disputet lex.*

XXIII. 4. Finis. *a.* inter medius est studium virtutis & honestatis, vigor justitia & aequitatis inter cives. Boni Nomothetae est diligenter considerare quomodo cives virtutis & beatitudinis participes reddi queant, juxta Philos. lib. 7. Pol. c. 14. *b.* Ultimus est salus Reipub. seu bonum publicum, quod ex honestate & justitia inter cives vigente efflorescit, unde Cicero lib. 2. de ll. constat profecto, inquit, *ad salutem civium civitatumq; incolumitatem, vitamq; omnium quietamq; et beatam conditas esse leges.* Quaecunq; igitur lex ad hunc scopum non collineat, ea mala est & legis nomine indigna. Dom. Soto. lib. 1. de Just. q. 5. Art. 3.

XXIII. 5. Effectus legis genuini sunt: 1. pacem & concordiam procurare; Rerumq; Et. V. 3. fl. 2. 2. Vim & oppressiones impedire. 3. commoda cuiusq; sine alterius incommodis promovere. 4. omnes quibus latae sunt, ad obedientiam aut poenam obligare. Nobil. D. Gyslen, Disp. pol. 12. non enim arbitrio subditorum relinquitur, vel intne parere legi promulgatae, nec ne; sed ex necessitate illi subjecti, non solum propter iram sed etiam propter conscientiam. Rom. 13: 5. Obligatio lex violata, tum in *furo externo* ad poenam, Nulla enim lex est valida sine poena, quia nolentes etiam & invitati ad observationem legis constringuntur, Boxh. lib. 1. c. 9. §. 14. qui enim ratione non poslunt, terrore corrugantur; Tum in *furo interno* & in Conscientia, hoc est: ita ut qui non obtemperat ijs, etiam Deum ipsum offendat, quod inde patet, quia cum omne, quod a Magistratu recte præcipitur, a Deo quoq; proficiisci nullum est dubium: ejusmodi Magistratus præcepta sine peccato in Deum

in Deum non possunt violari. *Subjecti estote*, inquit Apostolus, 1. Pet. 2: 13. *civis humanae ordinationi propter dominum*. conf. Rom. 13: 12. Tit. 3: 1. Vid. Meisn. lib. 4. sect. 1. quæst. 2. Intelligenda autem hæc sunt de ijs, qui legislatori tanquam Magistratui subjectionis nexus deviciuntur. Reink. de Reg. Secul. lib. 2. cl. 2. cap. 6. n. 63.

XXV. *Adjuncta legum* sunt: *Numerus & interpretatio*. Wend. Doct. pol. lib. 2. cap. 11. *Quoad numerum breves esse debent & paucæ*. De priori loquitur Seneca Epist. 59. *brevem oportet esse legem, quo facilius ab imperitis teneatur, velut emissæ divinitus vox sit, jubeat, non disputet, nihil mihi videtur frigidius, nihil ineptius quam lex cum prolixo prologo Mone, dic quid me velis fecisse, non disco sed pareo*. De posteriori unanimi consensu docent Politici, quod sint leges, quam fieri potest, paucissimæ, corruptissimæ enim reipublicæ indicium est multudo legum, juxta Tacit. lib. 4. Ann. *Quo pauciores leges sunt, modo strenuè vires suas exerant, eo bene moratae Reip. melius conveniunt*. inquit Jacobus Britanniæ Rex in Basil. Dor. *Sanè non multa leges bonos mores faciunt, sed paucæ fideliter servate; multudo enim legum magis intricat, quam extricat, & ubi legum copia ibi justitiae existit inopia*, ait Befold. Syn. Pol. Lib. 2. c. 4. n. 2. Hinc Solon paucissimas tulit leges, & adhuc pauciores Lycurgus, teste Plutarcho in Sol. & Lyc. Quare leges augendi, novasq; condendi potestatem licet habeat princeps, tamen novis constituendis evideniem utilitatem & necessitatem adesse oportet.

XXVI. *Interpretatio legis triplex* est: *Authentica, usualis & Doctrinalis*. Authentica sit autoritate ipsius legislatoris, qui ut condere ita interpretari legem potest; ita ut interpretatio illa legis vim obtineat, unde hæc interpretationis species lex declarativa appellari adsolet. Nob. D. Gyllen. Disp. alleg. Usualis, quam conseruandæ & usu jam obrinet, quia conservando optima legum interpres Reink. lib. 2. cl. 2. c. 11. n. 6. Doctrinalis est à Jurisperitis, qui arte & doctrinæ sensum eruunt, & ex æquo & bono, consideratis probè circum-

circumstantijs, secundum leges de factis iudicantur. Plura de Interpretatione, vides apud Nob. D. Gyllen, & Reink, locis supra allegatis.

XXVII. 7. *Pugnantia legum* sunt: *Mutatio & abrogatio*, quarum utraq; fieri debet auctoritate Potestatis supremæ, penes quem enim est potestas ferendi leges, penes illum est etiam eas immutare & abrogare Cell. Pol. c. 8.n. 38. Neutra tamen absq; urgentibus causis tentanda, habere enim aliquid aternitatis videntur leges, tum quod non moriantur cum legislatore, tum quod posteros etiam obligant; prorsus tamen immutabiles non sunt, praesertim si iniquitatem aliquam secum ferant, ob mutationem, quæ accidit in circumstantijs teniporum, locorum, & personarum, tum enim mutandæ potius, quam retinendæ, cum leges sint ad malos mores non feren-dos sed tollendos inventæ. In legum tamen vel muta-tione vel abrogatione triplici cautione opus. 1. *Ne abrogentur, nisi iniquæ* 2. *Ut maturâ deliberatione declinentur, pericula ex abrogatione fecitura*. Leviter ergo & sensim fiat, ut quam minimo sonitu orbis ille Reip. convertatur. Cic. II. ad Att. 3. *Ut Mutatio naturæ gentis accommodetur*. Et hæc de sanctio-ne; Nunc potiores Legis humanæ divisiones pau-cis sunt attigendæ.

XXVIII. Dividitur lex I. *Ratione objecti in publicam & Privatam*, Sacram addit Ausonius sic canens:

Jus triples tabula quod ter sanxere quaternæ,

Sacrum, profanum, populi commune quod usq; est.

Sacra est, quæ de religione & rebus sacris præcipit, de quâ, non minus, quam de cæteris principem, exemplo veterum Regum & Principum sollicitum esse oportet, ut pluribus contra Pontificios docet Meish. lib. 4. Sect. 2. Art. I.Q. I. & hæc apud nos titulo. Jur. de Ecclesia, qua-tenus non est abrogatus, ordinantiâ Ecclesiasticâ & si-milibus statutis comprehenditur. *Publica est*, quæ totius regni statum immediate & primariò concernit, & hæc

est vel de regno inreundo & constituendo, de modo scilicet & requisitis vel electionis vel successionis, quæ lex fundamentalis appellatur, quia illi veluti fundamento status publicus innititur. vel de regno administrando, quæ norma quædam est, secundum quam respublica administratur. Eiusmodi leges apud nos continentur partim tit. de Rege juris provincialis, partim *Aurea Regiminis* formâ. In imperio Romano Aurea bullâ. Caroli IV. Apud Gallos Lege Salicâ. *Privata* est, quæ singulorum utilitatem directe & immediatè respicit, & ad tria capita revocari potest, Personas scilicet, res & actiones ut ex Instit. §. 12. de Jur. N. G. & C. patet.

XXIX. 2. Ratione latitudinis in Generalem, Specialem & singularem. *Generala* est cuius vis & valor in universam se extendit rempublicam & omnes imperio promulgantis subjectos obligat, ut sunt leges, constitutiones & recessus universa regni membra tangentes. *Specialis* est cuius vis in aliquâ saltem Reip. parte obtinet, hujusmodi leges sunt illæ, quæ vel certæ alicui provinciæ sunt propriæ, vel collegijs aut ordini alicui præscriptæ. *Singularis*, alijs privilegium dicta est, quæ alicui ultra jus commune datur; dabis autem nemini nisi bene merito, cum non turpis & dishonesti obsequij sed virtutis præmium esse debeat. Vend. Doct. Pol. lib. 2. c. 11.

XXX. 3. Ratione modi introducendi legem. In Scriptam & non Scriptam. Illa est quæ scripto præcipit quomodo unumquodq; sit agendum. *Effter Sveriks skrifton legom* c 4 § 3. R. B. L. L. Lex autem Scripta Svecica est Provincialis & civilis, *Landzlagh/Stadzlagh*/præter edita regia, Decreta, & Rescessus. Hæc est quæ vivâ voce aut alio præter scripturam modo aliquid præcipit, quales fueré leges, quæ antequam literæ erant inventæ, cantari solabant, ne observioni traderentur; ut refert Arist. Sect 19. probl. 28 Huc quoq; pertinet consuetudo, seu Jus conservudinarium, quod usus frequens & inveteratus & æquus per rectos populi mores tacito consenso utentium introduxit, quæ ut legis vigorem habeat sic 1. Rationabilis, hoc est bono publico ac privatorum utilitati accomodata. In Reg. Judic. *Landzseedh* nac hon icke hafwer ostäl medh sigs/bör räknas för *Lagh ther man effter döma mā*. 2. Nitatur temporis veritas te & actuum judicialium & extrajudicialium frequentia. De pluribus requisitis videatur Reink lib. & el citat. c. 9. n. 12. Et hæc de nobili hæc & illustri materia pro instituti rationis dicta sufficiant. **SOLI DEO GLORIA,**